

**Подальша підтримка виконання Україною рішень у контексті статті 6
Європейської конвенції з прав людини**

**Моніторинг
судових рішень Великої Палати Верховного Суду,
прийнятих з червня 2019 р. по серпень 2020 р., в аспекті рішень
Європейського суду з прав людини у справах “Бочан проти
України (№2)”, “Яременко проти України (№2)” та “Шабельник
проти України (№2)”**

Серпень 2020 року, м. Київ

Зміст

Список скорочень	3
Вступ	4
1. Моніторинг рішень Великої Палати Верховного Суду щодо розгляду заяв про перегляд судових рішень на підставі рішень Європейського суду з прав людини	4
1.1. Рішення Великої Палати Верховного Суду в цивільних справах	4
1.2. Рішення Великої Палати Верховного Суду в кримінальних справах	8
2. Рішення Великої Палати Верховного Суду у справах, у яких було відмовлено в задоволенні заяви про перегляд судових рішень з огляду на характер констатованих порушень	15
Висновки та рекомендації	17

Список скорочень

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ЄКПЛ – Європейська конвенція з прав людини

КМ РЄ – Комітет міністрів Ради Європи

ВП ВС – Велика Палата Верховного Суду

ВАСУ – Вищий арбітражний суд України

Вступ

Моніторинг судової практики ВП ВС підготовлено в рамках проекту Ради Європи «Подальша підтримка виконання Україною рішень у контексті статті 6 Європейської конвенції з прав людини», який фінансується Фондом з прав людини (Human Rights Trust Fund) і впроваджується Департаментом правосуддя та правового співробітництва Ради Європи. Автор моніторингу – Ірина Кушнір, засновник та програмний директор громадської організації «Український інститут з прав людини».

Цей моніторинг судової практики ВП ВС у справах з перегляду судових рішень за виключних обставин на підставі рішення ЄСПЛ є продовженням моніторингу, який було здійснено в травні 2019 року в рамках попереднього проекту Ради Європи «Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини» та в якому детально викладено рекомендації КМ РЄ щодо перегляду судових рішень національних судів на підставі рішення ЄСПЛ¹ та правові позиції ЄСПЛ у рішеннях «Бочан проти України (№2)», «Шабельник проти України (№2)», «Яременко проти України (№2)».

Моніторинг був здійснений на підставі аналізу 32 рішень у кримінальних справах та 39 рішень у цивільних справах за період з червня 2019 року по серпень 2020 року. Його метою є аналіз практики ВП ВС за заявами осіб про перегляд судових рішень на підставі рішень ЄСПЛ на предмет відповідності висновкам рішень ЄСПЛ у справах «Бочан проти України (№ 2)», «Шабельник проти України (№2)», «Яременко проти України (№ 2)».

Попередній моніторинг охоплював 35 рішень у кримінальних справах та 52 рішення в цивільних справах ВП ВС за період з жовтня 2017 по червень 2019 року.

Предметом першого і другого моніторингу були всі рішення ВП ВС, які було постановлено за результатами розгляду заяв про перегляд судових рішень на підставі рішення ЄСПЛ та текст яких оприлюднено в Єдиному державному реєстрі судових рішень за вказані періоди, протягом яких здійснювались моніторинги.

1. Моніторинг рішень Великої Палати Верховного Суду щодо розгляду заяв про перегляд судових рішень на підставі рішень Європейського суду з прав людини

1.1. Рішення Великої Палати Верховного Суду в цивільних справах

За вказаний період ВП ВС розглянула питання щодо перегляду судових рішень у наступних справах:

1. «Ісаєв та інші проти України» - порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ у зв'язку з розглядом справ заявників апеляційним або касаційним судом без їхнього повідомлення та забезпечення їхньої участі всупереч принципу рівності сторін.

За вказаний період ВП ВС розглянула декілька заяв заявників, щодо прав яких було визнано порушення в цій справі. У всіх рішеннях ВП ВС визнала, що характер констатованого порушення ставить під сумнів результат судового розгляду. З посиланням на Рекомендації (2000)2 КМ РЄ «Щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень ЄСПЛ» ВП ВС вирішила, що порушення конвенційних та національних вимог

¹ Рекомендації КМ РЄ Rec(2000)2 «Щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень ЄСПЛ» від 19.01.2000.

можна усунути виключно шляхом скасування остаточних рішень національного суду з направленням справи до того самого суду для ухвалення нового судового рішення².

2. «М. Т. проти України» - порушення статті 8 ЄКПЛ в зв'язку з відсутністю розгляду національним судом питання про поновлення строку для визнання батьківства з урахуванням найкращих інтересів дитини.

У цій справі в 2007 році тест ДНК підтвердив, що заявник був батьком дитини, з якою він надалі регулярно контактував та надавав фінансову допомогу. У 2015 році мати дитини вирішила переїхати разом із дитиною до Німеччини. Оскільки заявник був проти цього, вона заборонила йому спілкуватися з дитиною. У зв'язку з цим, заявник ініціював провадження у Дарницькому районному суді міста Києва, вимагаючи визнати його батьківство та внести відповідні зміни у свідоцтво про народження дитини. Районний суд ухвалив рішення на користь заявника, взявши до уваги його аргумент, що протягом тривалого періоду, коли мати дитини не перешкоджала йому у регулярному доступі до дитини, він не хотів завдавати клопоту сім'ї та травмувати дитину. Апеляційний суд міста Києва скасував рішення районного суду, зазначивши, що заявник подав позов поза строками позовної давності. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ відхилив скаргу заявника без розгляду його аргументів щодо недотримання ним встановленого законодавством строку.

Розглянувши заяву заявника, ВП ВС дійшла наступних висновків³:

- заявник і далі зазнає значних негативних наслідків від рішення, ухваленого на національному рівні;
- присуджена ЄСПЛ справедлива сатисфакція не стала адекватним засобом захисту і негативні наслідки не можна виправити інакше, ніж через скасування рішень національних судів у частині, що не відповідає висновкам ЄСПЛ у справі позивача;
- саме висновки суду першої інстанції відповідають сформульованим у рішенні висновкам ЄСПЛ щодо застосування статті 8 ЄКПЛ.

З огляду на вказане, ВП ВС вирішила скасувати ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ та рішення Апеляційного суду міста Києва, а рішення Дарницького районного суду м. Києва - залишити в силі⁴.

3. «Фонд «Батьківська Турбота» проти України» - порушення статті 1 Протоколу № 1 до ЄКПЛ в зв'язку з визнанням недійсним права власності заявника.

У цій справі в 2002 році заявник та заснований ним Центр соціальної реабілітації «Ковчег» (далі – Центр) придбали частину Санаторію у підприємства «Укрпрофоздоровниця» (далі - УПО), створеного Федерацією профспілок України (далі – Федерація) та Фондом соціального страхування України. Право власності на придбане майно заявник зареєстрував згодом. Федерація отримала це майно ще у 1990 році, а її право власності на це майно було підтверджено рішенням Вищого арбітражного суду України (далі – ВАСУ) від 1997 року.

² Див. рішення: Справа за заявою Омельчука М.К. <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82885736> (Постанова ВП ВС від 02.07.2019 р.); Справа за заявою Валуйського С.М. <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84153017> (Постанова ВП ВС від 20.08.2019 р.); Справа за заявою Макієвського С.Л. <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82499882> (Постанова ВП ВС від 11.06.2019 р.); Справа за заявою Левченка А.К. <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82492204> (Постанова ВП ВС від 11.06.2019 р.).

³ Див. рішення: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82885744> (Постанова ВП ВС від 02.07.2019 р.).

⁴ Там само.

У 2011 році прокурор, в інтересах Фонду державного майна України, подав позов до Господарського суду м. Києва проти УПО, заявника та Центру, вимагаючи визнання договору купівлі-продажу майна від 2002 року недійсним та стверджуючи, що продане майно належало державі та ніколи не передавалось з державної власності у власність УПО. Суд задовольнив позов прокурора, дійшовши висновку, що спірне майно перебувало у власності держави, а не Федерації.

ЄСПЛ дійшов висновку, що втручання у майнові права заявника, на додаток до серйозних сумнівів щодо законності такого втручання, наклало на заявника непропорційний тягар з огляду на визнання недійсним його права власності на добросовісно придбане ним майно.

Розглянувши заяву заявника, ВП ВС дійшла висновку, що суди, задовольняючи позов прокурора, порушили норми чинного законодавства. Відповідно, ВП ВС скасувала рішення судів у справі заявника і прийняла нове рішення, яким відмовила у задоволенні позову заступника прокурора міста Києва⁵.

4. «ТОВ «Світ розваг» та інші проти України» - порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції в зв'язку із зупиненням дії ліцензій одного із заявників та анулюванням ліцензії інших заявників на провадження діяльності з організації та проведення азартних ігор.

Порушення мало місце в зв'язку з тим, що застосований до заявників захід був непропорційним, перш за все, через якість процесу прийняття рішень, відсутність будь-яких компенсаційних заходів, навіть щодо прямих витрат, встановлених самою державою, та відсутність належного перехідного періоду щодо зупинення та анулювання ліцензії.

Одна із заявниць (приватний підприємець Станко Н. І.) звернулась до ВП ВС з заявою про перегляд судових рішень у її справі, вимагаючи їх скасування та задоволення позовних вимог в повному обсязі. У позовній заяві до національних судів заявниця вимагала стягнути з державного бюджету шкоду у розмірі 360 349,59 грн. за припинення права власності на ліцензію на провадження діяльності з організації та проведення азартних ігор за відповідний період.

Розглянувши заяву заявниці ВП ВС вирішила скасувати судові рішення, прийняті у справі заявниці та закрити провадження⁶. З огляду на те, що ЄСПЛ присудив заявниці відшкодування моральної та матеріальної шкоди за порушення її права на мирне володіння майном, ВП ВС вирішила відхилити вимоги заявниці щодо присудження їй відшкодування матеріальної шкоди.

З урахуванням того, що на підставі рішення ЄСПЛ з державного бюджету на користь заявниці було стягнуто 58 500 євро як відшкодування матеріальної шкоди (у тому числі 2 464,50 євро як відшкодування за зупинення дії ліцензії та 56 765,65 євро як відшкодування за анулювання ліцензії), а також 2 200 євро як компенсацію судових та інших витрат, рішення ВП ВС щодо відхилення вимоги заявниці про задоволення її позову в частині компенсації є виправданим та належним чином обгрунтованим.

⁵ Див. рішення: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83454696> (Постанова ВП ВС від 02.07.2019 р.).

⁶ Див. рішення: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88138140> (постанова ВП ВС від 25.02.2020).

Варте також уваги те, що в цьому рішенні ВП ВС з посиланням на Рекомендацію № R (2000) 2 КМ РЄ державам-членам «Щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини» зазначила, що не може застосовуватися як захід індивідуального характеру на виконання рішення ЄСПЛ перегляд судових рішень у зв'язку з виключними обставинами за пунктом 2 частини третьої статті 320 Господарського процесуального кодексу України у випадках, якщо встановлені ЄСПЛ порушення Україною міжнародних зобов'язань:

- мають бути усунуті лише шляхом вжиття заходів загального характеру;
- не стосуються особи, яка подала заяву про перегляд судових рішень;
- не стосуються справи, про перегляд судового рішення в якій подана заява;
- стосуються лише тривалості розгляду даної справи чи тривалості невиконання ухвалених у ній судових рішень (аналогічні висновки Велика Палата Верховного Суду зробила у пункті 81 постанови від 20 березня 2018 року у справі № 2-3646/11, пункті 76 постанови від 20 березня 2018 року у справі № 2-3862/11, пункті 85 постанови від 28 березня 2018 року у справі № 2-428/11, пункті 46 постанови від 29 березня 2018 року у справі № 2-2119/12).

Такі узагальнюючі висновки в цілому відповідають рекомендаціям КМ РЄ, і їхнє узагальнення в рішеннях ВП ВС може мати позитивний вплив на становлення належної практики та зниження кількості безпідставних заяв до ВП ВС.

Рішення ВП ВС у справах «Фонд «Батьківська Турбота» проти України», «М.Т. проти України», «ТОВ «Світ розваг» та інші проти України» свідчать, що ВП ВС продовжує практику ухвалення остаточного рішення, враховуючи характер порушень та усуваючи ризик надмірної тривалості нового розгляду справ заявників.

5. *«Якущенко проти України»* - порушення п. 1 статті 6 ЄКПЛ у зв'язку із невиконанням національними судами свого обов'язку обґрунтувати свої рішення та не розглянули відповідні і важливі аргументи заявника.

У своїй справі заявник намагався довести, що його квартиру було продано без його згоди, а використана для продажу довіреність під час укладення договору купівлі-продажу була підробленою. В обґрунтування цих тверджень заявник послався на низку доказів, які були відхилені судами без надання належного обґрунтування.

Розглянувши заяву заявника, ВП ВС дійшла висновку, що суди, відхиляючи аргументи заявника, порушили норми чинного законодавства. Відповідно, ВП ВС скасувала судові рішення та направила справу на новий судовий розгляд до суду першої інстанції⁷.

6. *«Космос Мерітайм Трейдинг енд Шиппінг Ейдженсі Ко ЛТД» проти України»* - порушення п. 1 статті 6 ЄКПЛ в зв'язку відсутністю належного розгляду заяви підприємства-заявника про відвід судді, а також в зв'язку з тривалістю провадження у справі підприємства-заявника.

За обставин справи заява підприємства-заявника про відвід судді була подана в провадженні про банкрутство боржника, в якому заявник певний період мав статус кредитора. Підприємство-заявник надало національному суду докази того, що господарський суд, який розглядав справу про банкрутство, знаходився у будівлі, яку боржник передав суду незадовго до початку провадження у справі про банкрутство, а остаточно будівлю було передано, коли вже тривало провадження у справі про

⁷Див. рішення: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88265311> (постанова ВП ВС від 25.02.2020).

банкрутство. Жодної іншої відповіді, окрім постанови судді про те, що ця передача будівлі не вплинула на неї, оскільки вона прийняла цю справу до свого провадження пізніше, надано не було.

ЄСПЛ дійшов висновку, що незважаючи на відсутність підстав для сумніву у безсторонності окремих суддів, переконання підприємства-заявника про безсторонність суду, який розглядав його справу, може вважатися явно небезпідставним.

На підставі вказаного рішення ЄСПЛ підприємство-заявник просив ВП ВС скасувати постанови апеляційного суду та Вищого господарського суду, які стосувались перегляду рішення суду про визнання заявника кредитором за нововиявленими обставинами.

Водночас, аналіз обставин справи та рішення ЄСПЛ у вказаній справі свідчать, що рішення, які просив скасувати підприємство-заявник, не мають зв'язку з встановленими ЄСПЛ порушеннями.

З огляду на вказане, слід погодитися з належністю аналізу ВП ВС, яка дійшла висновку, що скасування вказаних заявником рішень не відновить його право на вмотивоване судові рішення щодо заяви про відвід судді Господарського суду Одеської області та всіх суддів цього суду. ВП ВС аргументувала свою позицію тим, що повторний розгляд справи слід застосовувати у випадках, коли в основі визнаного ЄСПЛ порушення ЄКПЛ лежали суттєві процедурні помилки, які ставлять під серйозний сумнів результат оскарженого провадження на національному рівні (підпункт b пункту ii Рекомендації № R (2000) 2 КМ РЄ державам-членам). Водночас ЄСПЛ взагалі не ставив під сумнів результат провадження за нововиявленими обставинами (тобто ті судові рішення, які просив скасувати заявник), як і не визначав, чи дотримано гарантій статті 6 ЄКПЛ та статті 1 Першого протоколу при ухвалені оскаржуваних заявником рішень⁸.

7. *«Мінак та інші проти України»* - порушення п. 1 статті 6 ЄКПЛ в зв'язку із неповідомленням заявникам про розгляд апеляційних скарг в їх справах та скасуванням остаточних рішень у їх справах всупереч принципу *res judicata*.

У результаті розгляду заяви одного із заявників ВП ВС вирішила скасувати судові рішення, постановлені судом касаційної та апеляційної інстанції у справі заявника, та направити справу на новий розгляд до апеляційного суду⁹.

Враховуючи характер порушень у вказаних цивільних справах, вбачається, що рішення ВП ВС повністю відповідають рекомендаціям КМ РЄ щодо перегляду судових рішень національних судів на підставі рішення ЄСПЛ та не виявляють ознак порушень, визнаних ЄСПЛ у рішеннях «Бочан проти України (№2)», «Шабельник проти України (№2)», «Яременко проти України (№2)».

1.2. Рішення Великої Палати Верховного Суду в кримінальних справах

У вказаний період ВП ВС розглянула наступні кримінальні справи:

1. *«Алахвердян проти України»* - порушення п. 1 та п. 3 (с) статті 6 ЄКПЛ у зв'язку з порушенням права на захист на першому етапі розслідування, яке не було

⁸ Див. рішення : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88601624> (постанова ВП ВС від 10.03.2020).

⁹ Див. рішення: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88138165> (постанова ВП ВС від 03.03.2020).

виправлено в ході провадження; статті 34 ЄКПЛ у зв'язку з відмовою органів влади надати заявнику копії документів з матеріалів його кримінальної справи.

Порушення статті 6 ЄКПЛ мало місце у зв'язку з тим, що на первісному етапі кримінального провадження у заявника, який мав статус свідка, було відібрано явку з повинною та проведено відтворення обстановки і обставин події за відсутності захисника. Отримана з порушенням права на захист інформація була використана під час розслідування справи та засудження заявника.

У мотивувальній частині ЄСПЛ зазначив¹⁰:

«56. ... немає жодних доказів, які б свідчили про те, що до надання зізнавальних показань заявнику було роз'яснено його право на правову допомогу чи що 12 грудня 2004 року слідчий проводив відтворення обстановки та обставин події за пропозицією або клопотанням заявника, а зізнавальні показання під час відтворення обстановки та обставин події були надані ним за його власною ініціативою. До того ж нічого не свідчить про те, що перед відтворенням обстановки та обставин події заявнику було роз'яснено його право не давати показання та пояснення щодо себе.

(...)

61. ...навіть хоча первинні зізнавальні показання заявника офіційно не були ключовим доказом, на якому ґрунтувався його вирок, спосіб, у який зізнавальні показання були отримані працівниками міліції, та їхній ймовірний значний вплив на подальший хід кримінального провадження щодо заявника не можуть бути не взяті до уваги Судом при оцінці загальної справедливості цього провадження.

(...)

63. У наданих ним показаннях, коли він все ще мав статус свідка, заявник не лише зізнався у вчиненні подвійного вбивства, але й також надав інформацію, яка у подальшому дозволила слідчим органам долучити до справи додаткові докази, які були використані у справі щодо заявника, у тому числі речові докази.

(...)

67. Повторно наголошуючи на особливо ретельній оцінці, яка має застосовуватися у разі відсутності вагомих підстав, які б виправдовували обмеження у доступі до захисника, Суд вважає, що у порушеному щодо заявника кримінальному провадженні, розглянутому загалом, не було виправлено процесуальних недоліків, які виникли на стадії досудового слідства. Цей висновок змушує Суд визнати, що Уряд переконливо не довів, що за виняткових та конкретних обставин справи загальну справедливість кримінального провадження не було неоправно порушено обмеженням доступу до захисника 12 грудня 2004 року.

68. З цього випливає, що у цій справі було порушено пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 Конвенції.»

Аналіз рішення ЄСПЛ у справі заявника свідчить, що попри взяття до уваги наявності інших, окрім оскаржуваних показань, серйозних доказів вини заявника (показань свідків), відсутність посилання національного суду на оскаржувані показання прямо як на докази вини та те, що певний період часу заявник продовжував визнавати вину в присутності захисника, ЄСПЛ все ж таки дійшов висновку про загальну несправедливість провадження. Цей висновок був обґрунтований наступним:

- неефективність відмови від оскаржуваних показань, які вже призвели до збирання інших доказів проти заявника;

¹⁰ Див. справу ЄСПЛ «Алахвердян проти України» ("Alakhverdyan v. Ukraine"), заява № 12224/09, від 16 квітня 2019 р.

- оскаржувані показання визначили обсяг розслідування та фокус для пошуку інших підтверджуючих доказів, це безперечно неминуче вплинуло на позицію заявника;

- національний суд не розглянув конкретний аргумент заявника, що йому повинен був бути призначений захисник до його офіційного визнання підозрюваним, тобто 12 грудня 2004 року.

При здійсненні розгляду заяви щодо скасування рішень суду у справі на підставі рішення ЄСПЛ, ВП ВС вирішила змінити вирок шляхом виключення з судових рішень посилання як на докази явку з повинною, протокол відтворення обстановки і обставин події за участю заявника як свідка, а також низку інших доказів, які, на думку ВП ВС, стали «плодами отруєного дерева»¹¹ в результаті порушення права заявника на захист¹². Інші докази, а саме показання свідків, ВП ВС визнала достатніми для залишення в решті судові рішення і в повному обсязі в частині засудження заявника без змін¹³. До рішення додано декілька Окремих думок суддів.

У цьому контексті доцільно звернутися до рішення у справі «Яременко проти України (№ 2)»¹⁴. У цій справі ЄСПЛ вказав, що незважаючи на висновки ЄСПЛ, Верховний Суд України виключив тільки частину доказів, які, як встановлено, було отримано у порушення прав, гарантованих ЄКПЛ. Верховний Суд України, задовольнивши подання прокурора, вирішив, що первинні визнавальні покази заявника були єдиним порушенням у кримінальній справі щодо нього та що виключення цих доказів не вплине на переконливість решти доказів у справі. На думку ЄСПЛ, це останнє питання саме по собі вимагало ретельного розгляду доказів у цій справі в межах повного нового розгляду, а не в рамках дуже обмеженого перегляду, здійсненого Верховним Судом України. ЄСПЛ дійшов висновку, що нове рішення, ухвалене у справі заявника, переважною мірою знову ґрунтувалося на тих самих доказах, отриманих у порушення процесуальних прав заявника, та при цьому існували серйозні твердження, які органи влади так і не спростували, що усі визнавальні покази було отримано під примусом, а отже вони були «плодом отруйного дерева». Проаналізувавши докази, на яких Верховний Суд України ґрунтував своє рішення, ЄСПЛ дійшов висновку, що визнання Верховним Судом України заявника винним здебільшого ґрунтувалось на використанні доказів, отриманих у порушення ЄКПЛ, як було встановлено у попередньому рішенні у справі «Яременко проти України».

Таким чином, суть порушення у справі «Яременко проти України (№2)» полягала в тому, що Верховний Суд України виключив частину доказів і ґрунтував вирок, який в частині визнання вини і покарання залишився без змін, на доказах, які було отримано у спосіб, несумісний з положеннями ЄКПЛ.

Повертаючись до справи «Алехвердян проти України», необхідно відмітити, що в цьому випадку Верховний Суд застосував такий же спосіб розгляду справи, тобто вилучив з вироку певну сукупність доказів, які були зібрані з порушенням положень ЄКПЛ, решта доказів була визнана достатньою для того, щоб залишити вирок без змін.

¹¹Відповідно до сформованої практикою ЄСПЛ доктрини про плоди отруєного дерева, якщо джерело доказів є недопустимим, усі інші дані, одержані з його допомогою, будуть такими самими (постанова ВП ВС від 13.11.2019 (справа №1-07/07), рішення ЄСПЛ у справі «Гефген проти Німеччини», пп.50—52 рішення у справі «Шабельник проти України (№2)», п.66 рішення у справі «Яременко проти України (№2)»). Зазначена доктрина передбачає оцінку не лише кожного засобу доказування автономно, а й усього ланцюга безпосередньо пов'язаних між собою доказів, з яких одні впливають з інших та є похідними від них. Критерієм віднесення доказів до «плодів отруєного дерева» є наявність достатніх підстав уважати, що відповідні відомості не були б здобуті за відсутності інформації, одержаної незаконним шляхом.

¹² Див. рішення: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85869105> (Постанова ВП ВС від 13.11.2019 р.).

¹³ Там само.

¹⁴ Див. справу ЄСПЛ «Яременко проти України» (“Yaremenkov. Ukraine (No 2)”), заява № 66338/09, рішення від 30 липня 2015 р.

Відповідно, питання, яке виникає, полягає в тому, чи достатньо доказів, на яких Верховний Суд ґрунтував своє рішення, і чи можна вважати, що заявник мав належну процедуру їхнього розгляду з урахуванням висновків ЄСПЛ.

Очевидно, що в межах цього дослідження неможливо зробити ретельний аналіз цього питання, можливо й недоцільно. Однак, необхідно звернути увагу на те, що ВП ВС не прокоментувала аргумент ЄСПЛ щодо того, що «надані заявником 12 грудня 2004 року показання вказали національним слідчим органам межі, довкола яких вони побудували справу, а також фокус для пошуку інших підтверджуючих доказів; це безперечно неминуче вплинуло на позицію заявника» (п. 64)¹⁵.

З точки зору цієї позиції ЄСПЛ, складно погодитися, що вилучення ВП ВС доказів, які були зібрані з порушенням ЄКПЛ, з вироку без надання можливості нової їх оцінки у змагальному провадженні, повернуло заявника в стан, який би він мав у разі, якщо б ці докази було визнано судом першої інстанції недопустимим.

Крім того, необхідно відмітити, що у постанові ВП ВС вказав, що «Міжнародна судова установа визнала невідповідність національного судового провадження вимогам статті 6 Конвенції в частині використання судами першої та касаційної інстанцій на обґрунтування своїх висновків про винуватість заявника у вчиненні вбивства даних явки з повинною і результатів відтворення обстановки і обставин події, проведених з порушенням його конвенційних прав»¹⁶.

ВП ВС дійшла висновку, «що хоча в основі визнаних міжнародною судовою установою порушень конвенційних прав заявника і лежать окремі суттєві процедурні помилки, однак вони не ставлять під сумнів результатів усього судового провадження, не свідчать про невідповідність вимогам ЄКПЛ вироку щодо заявника як у цілому, так і в частині визнання заявника винуватим в умисному вбивстві, а отже не дають підстав вважати його засудження несправедливим»¹⁷.

Водночас ЄСПЛ вказав, що Уряд не довів, що за виняткових та конкретних обставин справи загальну справедливість кримінального провадження не було неоправно порушено обмеженням доступу до захисника (п.67)¹⁸.

У даному контексті ключовими термінами, які визначають суть висновку ЄСПЛ, є «overall fairness of the criminal proceedings», що перекладається як «загальна або вся справедливість кримінального провадження», та «irretrievably prejudiced», що перекладається як «неоправно порушено» або «порушено безповоротно». Чи може національний суд виправити порушення шляхом залишення вироку заявника без змін, вилучивши певну сукупність доказів, у справі, в якій ЄСПЛ визнав порушення загальної справедливості кримінального провадження неоправним, - це питання є дуже дискусійним.

З огляду на це, існує необхідність детального дослідження, можливо із залученням експертів, характеру та значення висновку ЄСПЛ щодо «неоправного порушення загальної справедливості кримінального провадження» та можливих дій ВП ВС в рамках *restitutio in integrum* у справах з цим висновком.

2. «Головка проти України» - порушення п. 1 та 3 (с) статті 3 ЄКПЛ в зв'язку з відібранням у заявника за відсутності правової допомоги первинних зізнавальних показів, які становили важливий, якщо не ключовий, елемент доказів сторони

¹⁵ Див. рішення ЄСПЛ у справі «Алахвердян проти України» ("Alakhverdyan v. Ukraine"), заява № 12224/09, рішення від 16 квітня 2019 р.

¹⁶ Див. пункт 7 рішення: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85869105>

¹⁷ Див. пункт 81 рішення: : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85869105>

¹⁸ Див. рішення ЄСПЛ у справі «Алахвердян проти України» ("Alakhverdyan v. Ukraine"), заява № 12224/09, рішення від 16 квітня 2019 р.

обвинувачення проти нього. Крім того, у справі було визнано порушення статті 3 ЄКПЛ в зв'язку з неефективним розглядом скарг заявника на неналежне з ним поводження.

Розглянувши заяву заявника, ВП ВС вирішила, що констатований ЄСПЛ характер порушень, їхня правова природа, стадія провадження, на якій вони були допущені і на якій можуть бути виправлені, дають підстави вважати, що виправлення цих порушень можна здійснити шляхом застосування такого заходу індивідуального характеру, як новий розгляд справи заявника, зокрема, оскільки на цій стадії відновить свою дію принцип презумпції невинуватості і заявник зможе реалізувати своє право на захист.

З огляду на вказане, ВП ВС скасувала судові рішення у справі заявника та направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції¹⁹.

При цьому ВП ВС з посиланням на позицію прокурора, який стверджував, що для досягнення мети *restitutio in integrum* достатньо вилучити з доказової бази недопустимі докази, вказала²⁰:

«До необхідних умов, при дотриманні яких представляється за можливе зміна судового рішення при перегляді справи за виключними обставинами, зокрема на підставі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення державою міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом, можна віднести такі:

- рішенням міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, встановлено порушення державою міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом;
- встановлені порушення вплинули на загальну справедливість судового розгляду;
- встановлені порушення мали наслідком обмеження, звуження або позбавлення прав заявника, пов'язаних із процесом доказування (збором та оцінкою доказів, представленням та доведенням своєї правової позиції перед судом);
- виправлення встановлених порушень прав заявника під час перегляду за виключними обставинами не потребує здійснення дослідження доказів та не обумовлює необхідності переоцінки достовірності доказів;
- при застосуванні доктрини «плодів отруєного дерева» сукупність доказів, що залишились після виключення з обсягу доказової бази доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, а також тих доказів, що були отримані завдяки інформації з таких джерел, є достатньою для підтвердження доведеності вини заявника у інкримінованих йому кримінальних правопорушеннях.

Лише при дотриманні зазначених вище умов суд при перегляді справи за виключними обставинами, зокрема на підставі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення державою міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом, можна змінити судові рішення, не застосовуючи додаткових заходів індивідуального характеру виправлення порушень Конвенції у вигляді скасування постановлених судових рішень та не відновлюючи юридичне становище, яке заявник мав до визнання його судом винуватим у вчиненні злочину».

¹⁹ Див. рішення: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89903946> (постанова ВП ВС від 27.05.2020).

²⁰ Там само.

До рішення ВП ВС у цій справі було додано Окрему думку судів²¹, які наголошували, що зміна судового рішення у справі заявника шляхом виключення посилання на докази, недопустимі з точки зору висновків міжнародної судової установи, та похідні від них засоби доказування не призвела б до порушення з боку Великої Палати вимог статті 6 ЄКПЛ, аналогічного встановленим ЄСПЛ у рішеннях у справах «Яременко проти України» (№ 2) і «Шабельник проти України» (№ 2).

3. «Малий проти України» - порушення статті 3 ЄКПЛ у зв'язку з неналежними умовами тримання заявника під вартою та триманням заявника у металевій клітці під час судових засідань у Верховному Суді України; порушення п. 1 та п. 3 (с) статті 6 ЄКПЛ у зв'язку з відібранням у заявника за відсутності правової допомоги первинних зізнавальних показів; порушення статті 34 ЄКПЛ у зв'язку з відмовою органів влади надати заявнику копії документів для його заяви до Суду.

Розглянувши заяву заявника та його захисника, ВП ВС вирішила, що зміст порушень прав заявника під час досудового розслідування вимог пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 ЄКПЛ дають підстави вважати, що їх виправлення можливо здійснити під час нового судового розгляду, оскільки на цій стадії відновить свою дію принцип презумпції невинуватості заявника і він зможе реалізувати своє право на захист у порядку, встановленому КПК України 1960 року²². У своїй мотивації ВП ВС посилалася на Рекомендації КМ РЄ.

Відповідно ВП ВС скасувала судові рішення у справі заявника в частині обвинувачення, в аспекті якого було констатовано порушення статті 6 ЄКПЛ, та в цій частині справу направлено на новий судовий розгляд. В іншій частині судові рішення було залишено без змін та визначено новий строк покарання. З огляду на те, що строк покарання, визначений ВП ВС за іншими епізодами заявник станом на день постановлення рішення ВП ВС вже відбув, ВП ВС розглянула питання доцільності призначення йому запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою відповідно до статті 5 ЄКПЛ. У результаті розгляду цього питання ВП ВС вирішила, що підстав для обрання заявнику запобіжного заходу у вигляді взяття під варту відсутні, та постановила звільнити заявника з-під варту негайно.

Аналіз судових рішень ВП ВС, постановлених на підставі рішень «Алахвердян проти України», «Головко проти України» та «Малий проти України» свідчить, що у таких справах ВП ВС застосовує підхід, за яким ВП ВС досліджує належність та достатність доказів вини особи, які залишаються після вилучення доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, а також тих доказів, що були отримані завдяки інформації з таких джерел, тобто після вилучення доказової бази, щодо якої ЄСПЛ постановив порушення.

З огляду на такий підхід виникають окремі міркування, на які необхідно звернути увагу.

Так, відповідно до усталеної практики ЄСПЛ право на юридичну допомогу захисника не є абсолютним. Відповідно, не кожне обмеження цього права може призвести до висновку про порушення права на справедливий суд за статтею 6 ЄКПЛ. Зокрема, у справі «Беуз проти Бельгії»²³ ЄСПЛ зазначив, що дотримання вимог права на справедливий суд повинно розглядатися у кожній справі з урахуванням розвитку провадження в цілому, а не на підставі ізольованого розгляду окремого аспекту або

²¹ Див. окрема думка суддів до постанови ВП ВС від 27.05.2020.

²² Див. рішення: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87703415> (постанова ВП ВС від 12.02.2020)

²³ Див. рішення Великої палати ЄСПЛ у справі «Beuze v. Belgium», № 71409/10, від 09.11.2018.

випадку, хоча неможливо виключити, що якийсь специфічний елемент може бути настільки вирішальним, щоб дозволити оцінку справедливості суду на ранніх етапах провадження. Здійснюючи оцінку справедливості провадження загалом Суд бере до уваги мінімальні права, передбачені п. 3 статті 6 ЄКПЛ, які є прикладом вимог справедливого суду в типових процесуальних ситуаціях, які виникають в кримінальних справах. Таким чином, вони розглядаються як конкретні аспекти концепції справедливого суду у кримінальному провадженні за п. 1 статті 6 ЄКПЛ (п. 121). При цьому, мінімальні права, передбачені п. 3 статті 6 ЄКПЛ, не є самоціллю, їхня справжня мета завжди полягає в тому, щоб сприяти справедливості кримінального провадження в цілому.

У цьому рішенні, а також у рішенні «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства»²⁴, ЄСПЛ сформулював критерій визначення правомірності обмеження доступу до юридичної допомоги, який складається з двох питань: 1) чи існували вагомі підстави для обмеження; 2) загальна справедливість провадження. Сукупний аналіз за цими двома питаннями дає підстави для висновку щодо наявності або відсутності порушення п. 1 та п. 3(с) статті 6 ЄКПЛ. Необхідно звернути особливу увагу, що питання загальної справедливості є невід'ємним складником аналізу ЄСПЛ у такій категорії справ.

У рішенні по справі «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ також вказав, що відсутність вагомих підстав для обмеження права на доступ до юридичної допомоги (перше питання) само по собі не призводить до порушення статті 6 ЄКПЛ. Незалежно від наявності вагомих підстав обмеження, необхідно аналізувати провадження у справі в цілому (п. 262). При цьому ЄСПЛ сформулював низку факторів, за якими необхідно досліджувати, чи підірвали обмеження загальну справедливість провадження в цілому. Зокрема, одним із факторів, який розглядається, є порядок отримання доказів та, зокрема, чи були вони складовою або важливою частиною доказової бази, яка була основою для обвинувального вироку, а також переконливість інших доказів.

Відтак, вказана практика ЄСПЛ свідчить, що з часу постановлення рішень «Яременко проти України (№2)» та «Шабельник проти України (№2)» ЄСПЛ уточнив певні аспекти обмеження доступу до юридичної допомоги та його зв'язок з справедливістю провадження в цілому. З посиланням, зокрема, на рішення «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» та «Беуз проти Бельгії» ЄСПЛ визнає порушення п. 1 та п. 3 (с) статті 6 ЄКПЛ, якщо дослідження другого питання про загальну справедливість провадження засвідчило, що вплив обмеження права на доступ до юридичної допомоги призвело до несправедливості провадження.

Це означає, що для постановлення такого порушення ЄСПЛ розглядає питання справедливості провадження в цілому, зокрема, питання достатності інших, ніж ті, що були отримані з порушенням права на доступ до юридичної допомоги, доказів.

З огляду на вказане підхід ВП ВС, за яким вона вилучає з доказової бази докази, щодо порядку отримання яких було визнано порушення статті 6 ЄКПЛ, та ґрунтує обвинувальний вирок на інших доказах, вважаючи, що вони становлять достатню доказову базу для обвинувального вироку, може свідчити про незгоду ВП ВС з висновками, яких дійшов ЄСПЛ з цього ж питання.

З огляду на вказане, рішення ВП ВС, постановлені на підставі рішень «Головко проти України» та «Малий проти України», відповідають рекомендаціям КМ РЄ

²⁴Див. рішення Великої палати ЄСПЛ у справі «Ibrahim and Others v. the United Kingdom», № 50541/08, 50571/08, 50573/08 та 40351/09, від 13.09.2016.

щодо перегляду судових рішень на підставі рішення ЄСПЛ та не виявляють ознак порушень, визнаних у рішеннях «Яременко проти України (№2)» та «Шабельник проти України (№2)». Водночас підхід, застосований ВП ВС щодо аналізу достатності доказової бази за виключенням оскаржуваних доказів для обвинувального вироку, потребує детального обговорення та дослідження з урахуванням практики ЄСПЛ у справах «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» та «Беуз проти Бельгії».

2. Рішення Великої Палати Верховного Суду у справах, у яких було відмовлено в задоволенні заяви про перегляд судових рішень з огляду на характер констатованих порушень

2.1. За відповідний період ВП ВС неодноразово відмовляла в перегляді судових рішень з огляду на характер порушень, визнаних ЄСПЛ, зокрема:

1. *«Вега та інші проти України», «Гриценко та інші проти України», «Ашаєв та інші проти України», «Літвінюк проти України»,* - порушення п. 1 ст. 6 та ст. 13 ЄКПЛ в зв'язку з недотримання вимоги розумного строку судових проваджень та відсутності засобів захисту щодо такого порушення.

2. *«Криволапов проти України»,* – порушення п. 1 ст. 5, п. 3 ст. 5, п. 5 ст. 5 ЄКПЛ в зв'язку з триманням під вартою за відсутності рішення суду, надмірною тривалістю тримання під вартою, необґрунтованим триманням під вартою, відсутність можливості отримати відшкодування за незаконне тримання під вартою; п. 1 ст. 6 ЄКПЛ у зв'язку з нерозумною тривалістю кримінального провадження щодо заявника; п. 2 ст. 6 ЄКПЛ у зв'язку з поширенням в засобах масової інформації заяв про винуватість заявника у вчиненні злочинів до ухвалення судом вироку.

3. *«Таран проти України»* - порушення статті 3 ЄКПЛ в зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою і транспортування; пп. 1(с), 3, 4, 5 статті 5 ЄКПЛ - триманням під вартою за відсутності рішення суду, надмірною тривалістю тримання під вартою, необґрунтованим триманням під вартою, відсутністю належного перегляду законності тримання під вартою, відсутністю можливості отримати відшкодування за незаконне тримання під вартою; п. 1 статті 6 ЄКПЛ - нерозумною тривалістю провадження у справі.

4. *«Маріянчук та інші проти України»* - порушення п. 3 статті 5 ЄКПЛ в зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою; п. 1 статті 6 ЄКПЛ – нерозумною тривалістю провадження у справі.

5. *«Зоріна та інші проти України»* - порушення статті 2 ЄКПЛ в зв'язку з відсутністю ефективного розслідування обставин смерті родичів заявників.

6. *«Петрук та інші проти України» та «Дикусаренко проти України»* - порушення статті 3 ЄКПЛ в зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та статті 13 ЄКПЛ в зв'язку з відсутністю ефективного засобу юридичного захисту в національному органі щодо порушення статті 3 ЄКПЛ.

7. *«Поваров проти України»* - порушення п. 3 та п. 5 статті 5 ЄКПЛ в зв'язку з надмірною тривалістю тримання заявника під вартою та відсутністю можливості отримати компенсацію за таку тривалість.

Враховуючи характер порушень, вбачається, що рішення ВП ВС повністю відповідають рекомендаціям КМ РЄ щодо перегляду судових рішень національних судів на підставі рішення ЄСПЛ та не виявляють ознак порушень,

визнаних ЄСПЛ у рішеннях «Бочан проти України (№2)», «Шабельник проти України (№2)», «Яременко проти України (№2)».

2.2. Крім того, у вказаний період ВП ВС неодноразово відмовляла у відкритті провадження на підставі рішення ЄСПЛ з огляду на недотримання заявником формальних умов.

Так, наприклад, у справі *«Садков проти України»* було постановлено ухвалу, якою заяву було залишено без руху та встановлено п'ятнадцятиденний строк для усунення недоліків²⁵. Зокрема, у поданій до ВП ВС заяві про перегляд судових рішень за виключними обставинами була відсутня інформація про те, коли саме заявник дізнався або міг дізнатися про набуття рішенням ЄСПЛ у його справі статусу остаточного, а також клопотання про поновлення пропущеного строку для подання зазначеної заяви із зазначенням причин його пропуску.

У відповідь на ухвалу заявник звернувся до суду з заявою про поновлення строку, обґрунтовуючи його пропуск тим, що він звернувся до суду, зокрема, на підставі пункту 2 статті 400-4 КПК, а перегляд судових рішень з цієї підстави строком не обмежується. Крім того, заявник вказав, що йому стало відомо про набуття рішенням статусу остаточного з листа Міністерства юстиції від 28.12.2017, а також, що у період з 7 березня по 12 вересня 2018 року він проходив лікування.

ВП ВС відхилила аргументи заявника та відмовила у поновленні строку з огляду на те, що при обрахуванні строку заявник помилково посилався на положення КПК, яке регулює строк подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, а не за виключними. Крім того, відповідно до наданих заявником довідок його лікування почалось значно пізніше, ніж йому стало відомо про те, що рішення ЄСПЛ у його справі набуло статусу остаточного. Відповідно, ВП ВС вирішила, що не були обґрунтовані поважні причини пропуску строку заявником.

Аналогічним чином в зв'язку з недоведеністю наявності поважних причин для пропуску строку звернення з заявою ВП ВС відмовила у поновленні строку та відкриття провадження заявнику у справі *«Канна та Циганок проти України»*.

З огляду на практику ЄСПЛ відносно того, що повторний розгляд справи судом не має здійснюватися автоматично, і що заява про перегляд має відповідати формальним умовам прийнятності, зокрема, строкам подання, ці рішення не виявляють ознак порушення статті 6 ЄКПЛ, яке було встановлено ЄСПЛ у рішеннях «Бочан проти України (№2)», «Шабельник проти України (№2)», «Яременко проти України (№2)».

²⁵ Див. рішення: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77181418>

Висновки та рекомендації

1. Загалом практика ВП ВС у справах з перегляду судових рішень за виключних обставин на підставі рішення ЄСПЛ за період з червня 2019 по серпень 2020 відповідає рекомендаціям КМ РЄ щодо перегляду судових рішень національних судів на підставі рішення ЄСПЛ та не виявляє ознак порушень, визнаних ЄСПЛ у рішеннях «Бочан проти України (№2)», «Шабельник проти України (№2)», «Яременко проти України (№2)».
2. Аналіз судових рішень ВП ВС свідчить, що тенденції, на які було вказано в попередньому моніторингу практики ВП ВС з аналогічних питань, залишилися й протягом періоду з червня 2019 по серпень 2020, зокрема тенденція скасування судових рішень на направлення справи на новий судовий розгляд до суду відповідної інстанції.
3. Результати двох моніторингів, які в цілому охопили період з жовтня 2017 по серпень 2020 та предметом яких були всі рішення ВП ВС, постановлені у справах з перегляду судових рішень за виключних обставин на підставі рішення ЄСПЛ, свідчать про ефективність заходів загального характеру, які вживалися для виконання рішень у справах «Бочан проти України (№2)», «Шабельник проти України (№2)», «Яременко проти України (№2)». Водночас, результати моніторингу також свідчать про необхідність продовження вжиття заходів у вигляді спільних обговорень та/або дослідження питання щодо суті порушення п. 1 та п. 3 (с) статті 6 ЄКПЛ та можливих підходів ВП ВС при вирішенні питання щодо необхідності перегляду рішень національних судів у справах з таким порушенням.
4. ВП ВС продовжує застосовувати сформовану правову позицію щодо критеріїв перевірки справ на предмет необхідності перегляду судових рішень. Така правова позиція корелюється з Рекомендаціями (2000)2 КМ РЄ «Щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень ЄСПЛ» від 19.01.2000.
5. У деяких рішеннях ВП ВС було вказано на необхідність скасувати рішення національних судів, що порушують ЄКПЛ та направити справу на новий розгляд. Ці рішення ухвалювались у справах, в яких за характером порушення юридичний стан заявника мав бути відновлений шляхом перегляду справи судами відповідних інстанцій («Якущенко проти України», «Мінак та інші проти України»). Станом на день формування результатів моніторингу провадження у справах, які були направлені на новий розгляд тривало.
6. Позитивним є продовження практики ухвалення ВП ВС остаточних рішень після перегляду рішень, що усуває ризик надмірної тривалості розгляду справ заявників у разі повторного розгляду (справи «М.Т. проти України», «Фонд «Батьківська турбота» проти України», «ТОВ «Світ розваг» та інші проти України»).
7. Позитивним є також включення до рішень узагальненої позиції ВП ВС щодо критеріїв оцінки необхідності скасування судових рішень та призначення нового розгляду. Так у постанові, прийнятій на підставі рішення ЄСПЛ «ТОВ «Світ розваг» та інші проти України» ВП ВС вказала, що не може застосовуватися як захід індивідуального характеру на виконання рішення ЄСПЛ перегляд судових рішень у випадках, якщо встановлені ЄСПЛ порушення Україною міжнародних зобов'язань:
 - мають бути усунуті лише шляхом вжиття заходів загального характеру;
 - не стосуються особи, яка подала заяву про перегляд судових рішень;
 - не стосуються справи, про перегляд судового рішення в якій подана заява;

- стосуються лише тривалості розгляду даної справи чи тривалості невиконання ухвалених у ній судових рішень.

Такі узагальнюючі висновки в цілому відповідають рекомендаціям КМ РЄ і їхнє узагальнення в рішеннях ВП ВС сприяє становленню належної практики та зменшення кількості безпідставних заяв до ВП ВС.

8. Необхідно відмітити те, що ВП ВС надає у своїх рішеннях аргументи щодо впливу скасування або зміни вироку заявника на обґрунтованість вироків співучасників у справі, які не були заявниками у справі ЄСПЛ – це є позитивним прогресом у практиці ВП ВС та свідченням врахування рекомендацій попереднього моніторингу (справа «Алахвердян проти України»).
9. Водночас рекомендується детально дослідити, можливо із залученням експертів, характер та значення висновку ЄСПЛ щодо «непоправного порушення загальної справедливості кримінального провадження» та можливих дій ВП ВС в рамках *restitutio in integrum* у справах з таким висновком (справа «Алахвердян проти України»).
10. Також викликає занепокоєння підхід, за яким у справах, у яких було визнано порушення п. 1 та п. 3 (с) статті 6 ЄКПЛ, ВП ВС розглядає питання необхідності скасування судових рішень через аналіз достатності доказів для обвинувального вироку за виключенням доказової бази, щодо якої було визнано порушення вказаних положень (справи «Головенко проти України» та «Малий проти України»). Такий підхід потребує детального обговорення та дослідження з урахуванням практики ЄСПЛ у справах «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» та «Беуз проти Бельгії».